

Middelengebruik onder studenten van 16-18 jaar op het mbo en hbo 2021

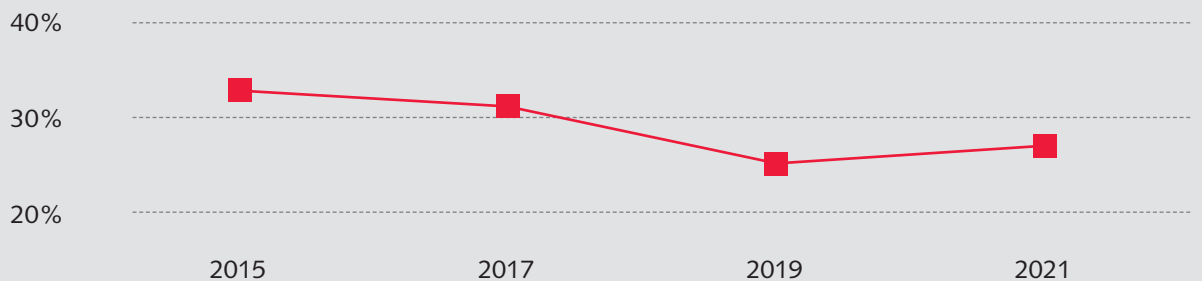
Een van de belangrijkste pijlers van het Nationaal Preventieakkoord is het terugdringen van het gebruik van tabak en alcohol onder jongeren. Hoe later jongeren in aanraking komen met genotmiddelen, hoe groter de kans dat ze ook op latere leeftijd hiermee verstandig om zullen gaan (Nelson e.a., 2015). Verschillende onderzoeken monitoren het middelengebruik onder leerlingen in het primair en regulier voortgezet onderwijs (Peilstationsonderzoek Scholieren en Health Behaviour in School-aged Children, HBSC). Echter, veel leerlingen van 16 t/m 18 jaar hebben het voortgezet onderwijs al afgerond, en studeren verder op een mbo of hbo. Om een completer beeld te krijgen van het middelengebruik onder jongeren van 16 t/m 18 jaar heeft het Trimbos-instituut in het najaar van 2021 voor de vierde keer het middelengebruik onder 16- t/m 18-jarige studenten op het mbo en hbo onderzocht. Dit werd gedaan op dezelfde wijze als de eerste drie middelenmonitoren mbo-hbo, die werden uitgevoerd in 2015 (Verdurmen e.a., 2016), 2017 (Tuithof e.a., 2018) en 2019 (Van Dorsselaer e.a., 2020). De monitor meet het gebruik van tabak, de e-sigaret, verhitte tabak (nieuw), nicotine zakjes (nieuw), waterpijp, alcohol, lachgas, cannabis en andere drugs zoals XTC, cocaïne, nieuwe psychoactieve stoffen en paddo's. Ook zijn vragen gesteld over het kopen van alcohol en tabak.

Omdat 16-jarigen vrijwel alleen op het mbo zitten, en niet op het hbo, en er verschillen zijn in middelengebruik tussen het mbo en hbo rapporteren we de cijfers zowel per leeftijd als per onderwijstype. Hierbij worden ook vergelijkingen gemaakt met scholieren op het voortgezet onderwijs uit het HBSC-onderzoek 2021 (Boer e.a. 2022). Daarnaast worden de veranderingen in gebruik sinds 2015 beschreven. Dit geeft concrete aanknopingspunten voor beleid.

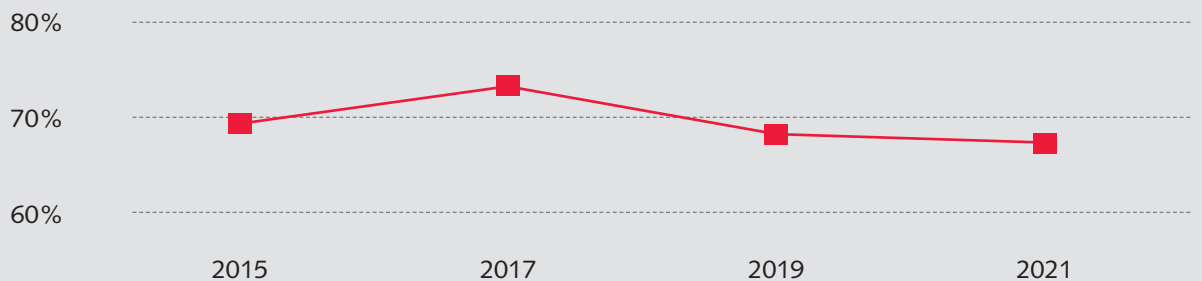
Gebruik van alcohol en tabak in 2021 niet veranderd

Roken in de afgelopen maand

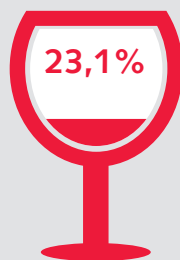
Alcoholgebruik in de afgelopen maand

17-jarige MBO-ers roken en drinken meer dan leeftijdgenoten op het HBO

> 10 glazen alcohol op een weekenddag

mbo

hbo

Dagelijks roken

mbo

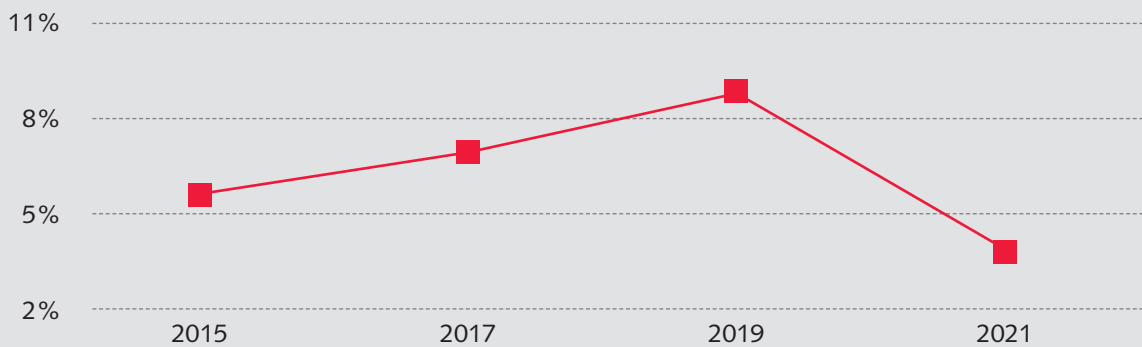

hbo

Aantal lachgas gebruikers in 2021 gedaald

Gebruik van lachgas in de afgelopen maand

2019

24% gebruikte gemiddeld 10 ballonnen of meer per keer.

2021

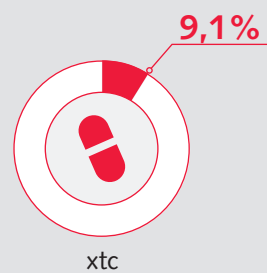
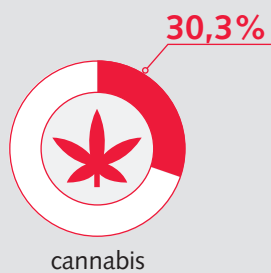

41% gebruikte gemiddeld 10 ballonnen of meer per keer.

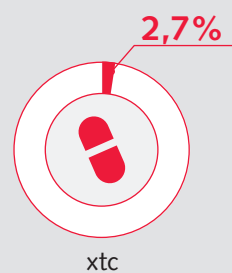
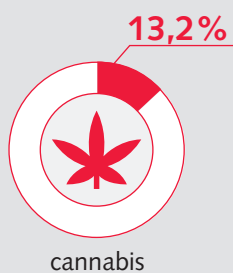
Cannabis en xtc de meest gebruikte drugs

Ooit gebruikt

Afgelopen maand gebruikt

Niet veranderd tussen 2015 en 2021

Belangrijkste bevindingen en conclusies

Alcohol en tabak

- Het gebruik van alcohol en tabak onder 17- en 18-jarige mbo/hbo-studenten is in 2021 onverminderd hoog. Met name onder mbo-studenten wordt veel gerookt en gedronken. Zo rookt op het mbo 12% van de 17-jarigen dagelijks vergeleken met 3% op het hbo. Ook vindt een grote groep minderjarige jongeren het normaal dat jongeren van hun leeftijd roken en drinken en schatten zij de schadelijkheid ervan laag in. De doelen die voor 2040 in het Nationaal Preventieakkoord (NPA) zijn gesteld ten aanzien van alcohol en tabak lijken voor deze groep nog ver weg. Onderzoek onder middelbare scholieren laat eenzelfde ontwikkeling zien, ook in deze groep neemt het gebruik van alcohol en tabak niet af (Boer e.a., 2022). De huidige preventie activiteiten lijken daarmee onvoldoende effect te sorteren. Het versneld invoeren van voorgenomen maatregelen van het NPA (zoals accijnsverhoging en het beperken van het aantal verkooppunten), aangevuld met nieuwe maatregelen lijkt nodig om de gestelde doelen te behalen.

Alternatieve tabaksproducten

- De daling in het gebruik van de e-sigaret onder mbo-/hbo-studenten is sinds 2019 gestagneerd. In 2021 gebruikte 9% een e-sigaret. Mogelijk ligt het gebruik in werkelijkheid hoger omdat in het onderzoek niet expliciet is gevraagd naar *vapen*, een term die recent veel wordt gebruikt voor het gebruik van de e-sigaret. Studenten hebben *vapen* mogelijk niet meegerekend in de beantwoording van de vraag over de e-sigaret. Er zijn de laatste jaren ook nieuwe producten op de markt gekomen zoals verhitte tabak en nicotinezakjes (ook wel (ten onrechte) 'snus' genoemd). Alhoewel het aantal huidige gebruikers onder de mbo-/hbo-studenten beperkt lijkt (1,4% gebruikte verhitte tabak en 1,6% nicotinezakjes), is het belangrijk het gebruik van deze en nieuwe alternatieve tabaksproducten te blijven monitoren. De producten zijn aantrekkelijk voor een jonge doelgroep en verkleinen waarschijnlijk de drempel om over te stappen op het gebruik van tabak. Daarnaast is het gebruik niet zonder risico. Zo kunnen nicotinezakjes hoge doseringen nicotine bevatten, wat schadelijk kan zijn voor de gezondheid, met name voor jongeren. Zie voor meer informatie Nicotinezakjes en snus - Trimbos-instituut.

Cannabis

- Het gebruik van cannabis is sinds 2015 stabiel, ongeveer één op de acht (13%) 16-18-jarige mbo/hbo-studenten heeft het middel de afgelopen maand gebruikt. Het gebruik van cannabis is schadelijk voor zowel de lichamelijke als mentale gezondheid (Hall, 2014). Daarbij zijn met name jongeren kwetsbaar. Veel jongeren lijken zich hier niet voldoende van bewust. Af en toe wiet of hasj roken wordt door ruim de helft als niet of nauwelijks schadelijk ingeschat en regelmatig gebruik door 16%. Een vergelijkend onderzoek in 35 Europese landen laat zien dat Nederland behoort tot de landen waar 15-16-jarigen de risico's van cannabis het laagst inschatten (ESPAD Group, 2020). Dit pleit voor meer aandacht voor preventie. Het huidige onderzoek laat ook zien dat 20% van de studenten het normaal vindt dat leeftijdgenoten wiet of hasj gebruiken. Recente ontwikkelingen zoals het wietexperiment, waarin wordt onderzocht of legale levering, inkoop en verkoop van cannabis mogelijk is, hebben mogelijk invloed op de mate waarin jongeren het gebruik van cannabis als risicovol of normaal inschatten. Het is belangrijk de ontwikkelingen op dit gebied nauwlettend te monitoren.

Lachgas

- Het gebruik van lachgas piekte in 2017 en 2019 en is in 2021 gedaald naar 3,6% gebruikers in de afgelopen maand. Eenzelfde trend zien we onder middelbare scholieren (Boer e.a., 2022). Alhoewel het aantal gebruikers tussen 2019 en 2021 is afgenomen, laten de cijfers zien dat degenen die gebruiken, in 2021 gemiddeld genomen meer ballonnen per keer gebruiken dan in 2019. Met name frequent en intensief gebruik van lachgas is schadelijk (zie o.a. AF1384-Factsheet-Lachgas-update-december-2020.pdf (trimbos.nl)). Het is daarmee dus van belang om aandacht te blijven houden voor (de preventie van) lachgasgebruik, ondanks de recente afname van het aantal gebruikers.

Overige drugs

- Het percentage studenten dat andere drugs dan cannabis, paddo's en lachgas (heeft) gebruikt schommelt sinds 2015 rond eenzelfde niveau. Dit geldt ook voor het gebruik van XTC. Net als in voorgaande metingen is XTC na cannabis ook in 2021 de meest gebruikte drug, gevolgd door cocaïne (2,7% respectievelijk 1,1% gebruikte het middel in de afgelopen maand. Een relatief kleine groep gebruikt zogenaamde nieuwe psychoactieve stoffen (NPS)*, zoals 2C-B en 3-MMC (variërend van 0,1% laatste maand gebruikers van 4-FA tot 0,8% voor ketamine en 3-MMC). Het gebruik van NPS kan, net als het gebruik van 'traditionele drugs', gepaard gaan met gezondheidsschade (zie voor meer informatie www.nationaledrugmonitor.nl). Het is daarom belangrijk om naast de 'traditionele drugs' ook het gebruik van deze middelen te blijven monitoren.

* NPS zijn synthetische stoffen met een psychoactieve werking die pas sinds kort op de drugsmarkt worden aangetroffen en nog niet onder de Opiumwet vallen. Maar ook (gereguleerde) stoffen die opnieuw op de drugsmarkt verschijnen (zoals 2C-B) of waarvan de wettelijke status pas recent is veranderd (zoals 4-FA) worden beschouwd als NPS. NPS zijn qua werking vergelijkbaar met de 'traditionele' illegale drugs en worden vaak geproduceerd om de drugswetgeving te omzeilen (NPS 8.1 Over NPS (en corona) - Nationale Drug Monitor).

Steekproef en dataverzameling

De dataverzameling op het mbo en hbo is, net als in 2015, 2017 en 2019, uitgevoerd door Kantar Public in opdracht van het Trimbos-instituut. Uitgangspunt van het onderzoek was het in kaart brengen van het middelengebruik in een representatieve steekproef van ongeveer 4000 jongeren van 16 t/m 18 jaar op het mbo en hbo. Omdat in deze leeftijdsgroep meer jongeren een mbo- dan een hbo-opleiding volgen, was het streven om 2500 mbo-leerlingen en 1500 hbo-leerlingen te includeren. Dit is vergelijkbaar met de meting in 2017 en 2019. Als eerste is door Kantar Public een steekproef getrokken van mbo- en hbo-instellingen gestratificeerd naar onderwijssector en voldoende gespreid over het land. De manier van benaderen van scholen en studenten was gelijk aan dat van de voorgaande metingen (Verdurmen e.a., 2016; Tuithof e.a., 2018; Van Dorsselaer e.a., 2020).

De dataverzameling werd van 6 oktober tot 7 december 2021 uitgevoerd op 67 mbo-locaties, en 20 hbo-locaties. Onderzoeksassistenten van Kantar Public benaderden studenten op een centrale locatie van de school. Dit gebeurde zoveel mogelijk op een willekeurige manier door elke vijfde student die langsliep aan te spreken. Als de student de juiste leeftijd had (maximaal 18 jaar) én mee wilde doen vulde de student de vragenlijst in. Direct hierna begon de onderzoeksassistent weer te tellen en werd opnieuw de vijfde student die passeerde aangesproken. Als de student niet de juiste leeftijd had of niet wilde meedoen werd eveneens opnieuw gestart met tellen en werd de student die als vijfde langskwam aangesproken. De vragenlijst werd digitaal afgenomen via een tablet, waarop de student zelf de vragenlijst in kon vullen, zonder dat de onderzoeksassistent de antwoorden kon zien. Het invullen van de vragenlijst duurde ongeveer 5 minuten.

Vanwege de oplopende coronabesmettingen in het najaar 2021, wilden een aantal locaties geen onderzoeksassistenten in de school of op het schoolterrein toelaten. Bij drie locaties zijn de studenten daarom dicht bij de school geworven en bij drie locaties zijn online vragenlijsten verspreid via een flyer of mailing.

Van de 6161 aangesproken studenten heeft 67% (n = 4103) deelgenomen aan het onderzoek. De belangrijkste reden voor non-respons was dat de benaderde student niet de juiste leeftijd had (62%). Slechts een klein deel had geen tijd (9%), geen interesse (13%) of een andere reden om niet mee te doen (16%).

Opzet van de rapportage

Deze rapportage beschrijft het gebruik van genotmiddelen onder 16- t/m 18-jarige studenten van het mbo en hbo. In totaal deden 2550 mbo-studenten en 1553 hbo-studenten mee aan het onderzoek (Tabel 1). Voor een beschrijving van de steekproeftrekking en methode van dataverzameling zie het kader. Om verandering over de jaren te bepalen worden de resultaten van deze monitor vergeleken met die van 2019, 2017 en 2015 (tabel 10). Voor een aantal middelen (tabak, alcohol, lachgas, cannabis en XTC) kunnen de resultaten vergeleken worden met die van 16- en 17-jarigen leerlingen van het regulier voortgezet onderwijs. Deze gegevens zijn afkomstig uit het Health Behaviour in School-aged Children onderzoek (HBSC).¹ De vraagstelling is voor de gerapporteerde middelen gelijk maar vanwege verschillen in de methode van dataverzameling moet de vergelijking voorzichtig worden geïnterpreteerd. Het belangrijkste verschil is dat de vragenlijst in het HBSC-onderzoek klassikaal wordt afgenomen, terwijl in het mbo-hbo onderzoek studenten individueel werden benaderd voor deelname met een veel kortere vragenlijst. Tabel 9 geeft een overzicht van het middelengebruik voor elk van de onderwijstypen (mbo, hbo en vo), uitgesplitst naar leeftijd.

¹ gegevens van 16-, 17- en 18-jarige leerlingen uit HBSC 2021 (Boer e.a., 2022).

Kenmerken van de steekproef uit het voortgezet onderwijs, mbo en hbo

Zoals tabel 1 laat zien zijn er nagenoeg geen 16-jarige studenten op het hbo. Vandaar dat we voor 16-jarigen alleen de vergelijking maken tussen vo-scholieren en studenten op het mbo. Onder 17-jarigen is het wel mogelijk een vergelijking te maken tussen vo-scholieren, mbo- en hbo-studenten. Hierbij is het belangrijk om op te merken dat de 17-jarige vo-scholieren met name bestaan uit havo (34%) en vwo scholieren (59%) en slechts voor een klein deel uit vmbo scholieren (6%). Onder 18-jarigen worden alleen mbo- en hbo-studenten vergeleken, aangezien het aantal 18-jarige vo-scholieren te beperkt is.

Statistische analyses

Alle resultaten in dit rapport zijn statistisch getoetst, voornamelijk met een logistische regressieanalyse. De data zijn gewogen voor schooltype (mbo of hbo), sekse, leeftijd en onderwijssector. De resultaten zijn samengevoegd in tabel 9, waarnaar telkens gerefereerd wordt in de tekst. Als er verschillen tussen groepen worden genoemd zijn deze significant ($p < 0.05$) tenzij anders vermeld. Alle getallen van vijf of hoger worden in tabellen en tekst afgerond op hele getallen, alle getallen onder de vijf worden afgerond op één decimaal (m.u.v. de overzichtstabellen 9 en 10 waarbij alle cijfers worden afgerond op één decimaal).

Tabel 1. Sekse, leeftijd en onderwijssector naar onderwijstype (aantal respondenten, %)

	vo ²		mbo		hbo	
	N	%	N	%	N	%
Sekse						
Jongens	600	53	1236	52	632	45
Meisjes	548	47	1314	48	921	55
Leeftijd						
16	658	58	667	24	33	3
17	376	32	913	38	431	33
18	114	10	970	38	1089	64
Onderwijssector³						
Economie			514	26	510	41
ICT en Techniek			850	38	330	23
Zorg, Welzijn en Sociale studies			847	37	677	36

² De percentages van de 16-jarigen wijken iets af van het rapport HBSC 2021 (Boer e.a., 2022) omdat bij de analyses voor deze factsheet een andere weegfactor is toegepast.

³ Indeling van de mbo- en hbo-sectoren is als volgt: Economie: mbo Handel, mbo Zakelijke dienstverlening, hbo Economie; ICT en Techniek: mbo ICT en industrie, mbo Mobiliteit en transport, mbo Techniek en gebouwde omgeving, hbo Techniek, industrie en ICT; Zorg, Welzijn en Sociale studies: mbo Zorg en welzijn, hbo Zorg en welzijn, hbo Sociale studies, hbo Lerarenopleiding, hbo Kunst.

Tabak

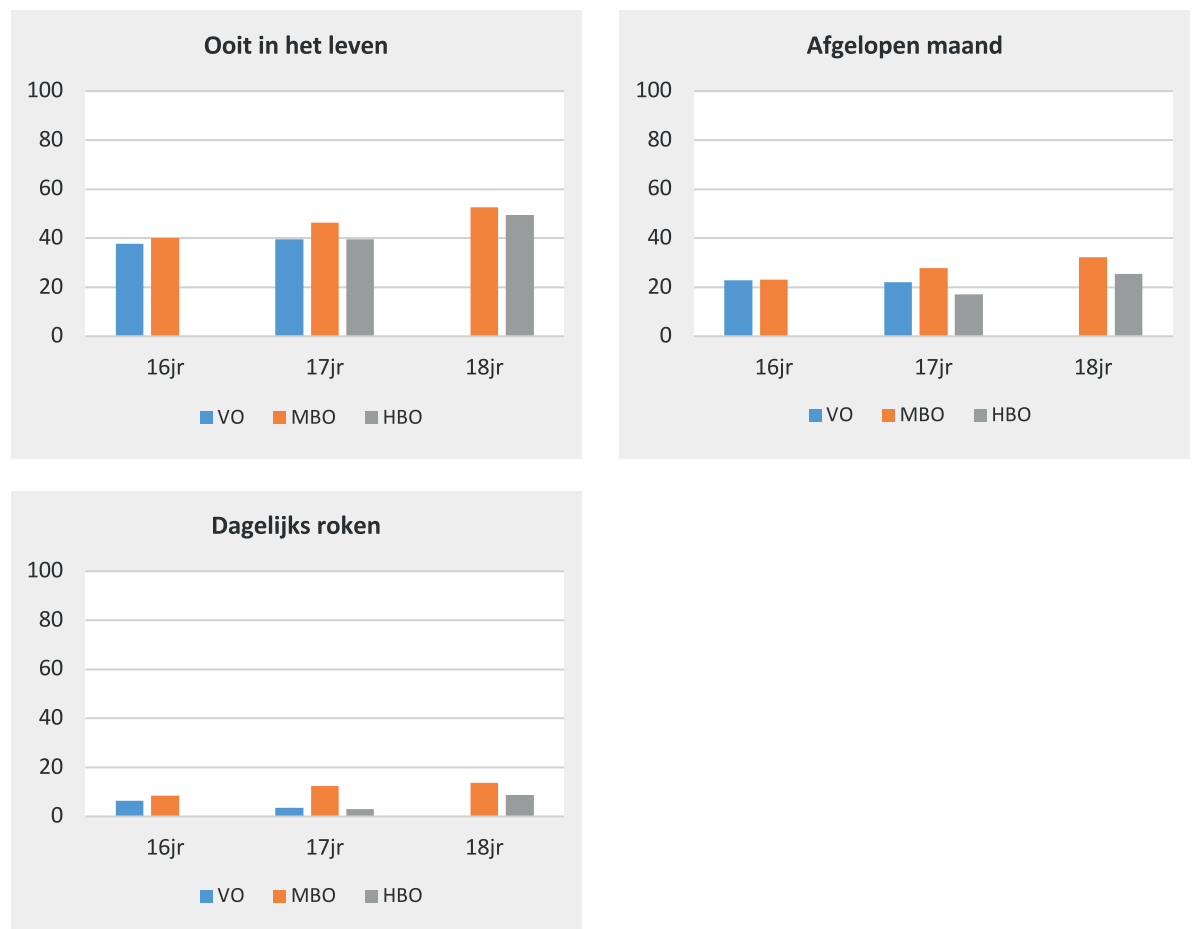
Bijna de helft van de studenten van 16 t/m 18 jaar op het mbo en hbo heeft ooit gerookt (47%), ruim een kwart (27%) heeft de afgelopen maand gerookt en ruim één op de tien (11%) rookt dagelijks. Vergeleken met hun leeftijdgenoten op het hbo rookten op het mbo meer studenten in de afgelopen maand en waren er ook meer dagelijks rokers. Als voorbeeld, op het mbo was 14% van de 18-jarigen een dagelijks roker vergeleken met 9% op het hbo. Vergeleken met het vo waren er onder 17-jarigen op het mbo aanzienlijk meer dagelijks rokers (12% op het mbo versus 4% op het vo) (zie figuur 1 en tabel 9).

Leerlingen die de afgelopen maand gerookt hadden rookten gemiddeld 5 sigaretten per dag. De 16-, 17- en 18-jarigen verschilden daarin niet. Studenten op het mbo rookten gemiddeld meer sigaretten per dag (5,5) dan studenten op het hbo (3,7).

Trends in roken

Tussen 2019 en 2021 is het gebruik van tabak onder mbo en hbo studenten niet veranderd. Dat geldt voor zowel het gebruik ooit in het leven, in de laatste maand en dagelijks roken. Vergeleken met 2015 liggen alle percentages in 2021 wel lager, maar de afname heeft zich met name tussen 2017 en 2019 voorgedaan. Als voorbeeld: in 2017 rookte 17% van de studenten dagelijks, in 2019 was dit gedaald tot 11% en in 2021 op 11% gebleven. Ook voor de afzonderlijke leeftijden (16, 17 en 18 jaar) geldt dat het gebruik tussen 2019 en 2021 niet is veranderd (zie figuur 2 en tabel 10).

Figuur 1. Roken naar leeftijd en onderwijstype (% , 16 t/m 18 jaar)

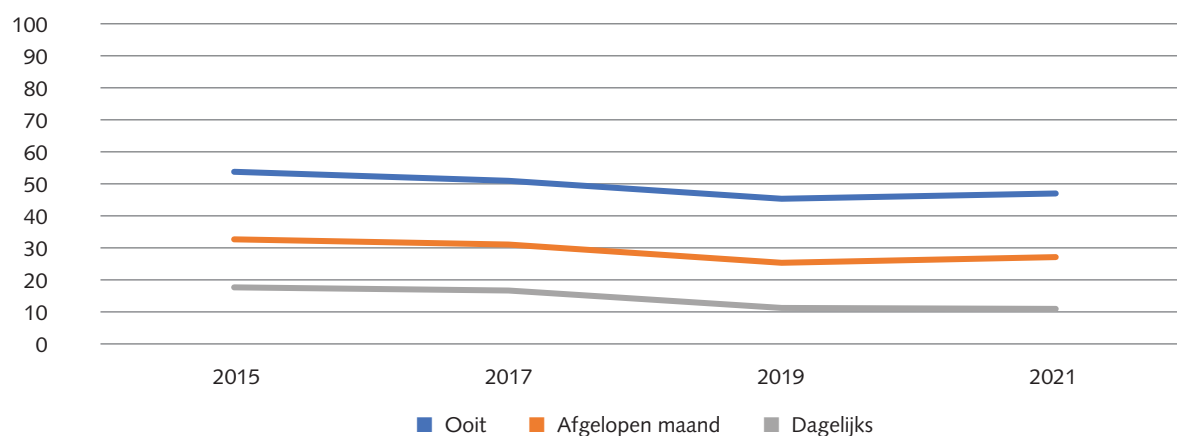
Kopen van sigaretten

Jongeren onder de 18 jaar mogen zelf geen sigaretten kopen. Toch zegt 27% van de 16-jarige en 42% van de 17-jarige rokende mbo- en hbo-studenten dat weleens te doen. Dit was een vergelijkbaar percentage als in 2019. Door zowel 16-, 17- als 18-jarigen wordt de supermarkt het meest genoemd als plek waar sigaretten worden gekocht (respectievelijk door 17%, 23% en 65%). Daarnaast werden ook tabakswinkels en de benzinepomp vaak genoemd. Vergeleken met 2019 werden een automaat en aan de bar van een café/discotheek, minder vaak genoemd. Mogelijk houdt dit verband met de sluiting van de horeca tijdens de corona periode.

Stoppen met roken

Van de huidige rokers (minstens één keer per week roken, n=700) zegt 77% weleens een stoppoging te hebben gedaan van tenminste 24 uur. Bijna negen op de tien (89%) zegt dit ook te hebben volgehouden. Aan zowel de huidige als ex-rokers is gevraagd hoe ze zijn gestopt of hebben geprobeerd te stoppen. Daaruit blijkt dat slechts een klein percentage (ex-) rokers (7%) hulpmiddelen gebruikte bij het stoppen. Dat is vrijwel onveranderd vergeleken met 2019. Bijna twee derde (62%) van de degenen die zegt een hulpmiddel te hebben gebruikt bij het stoppen met roken noemt de e-sigaret. Bijna een kwart (24%) zegt nicotinevervangers te hebben gebruikt, gevolgd door een folder (13%) en app of online hulp (12%). Slechts 2,1% zegt hulp te hebben gehad van een professional. Hierbij moet worden opgemerkt dat de groep die een hulpmiddel heeft gebruikt klein is (n=68) waardoor deze schattingen minder nauwkeurig zijn.

Figuur 2. Trends in roken onder mbo-hbo studenten (16 t/m 18 jaar, %)

Tabel 2. Studenten mbo en hbo die roken (afgelopen maand gerookt): Locaties waar meestal zelf tabak gekocht wordt, naar leeftijd (% , 16 t/m 18 jaar, meerdere antwoorden mogelijk)

	16 jaar	17 jaar	18 jaar
Koopt nooit zelf sigaretten/shag	63	58	19
Tabakswinkel	13	12	17
Supermarkt	17	23	65
Tijdschriftenwinkel	0,9	0,9	3,9
Uit een automaat in café/discotheek of snackbar	4,7	5	7
Café/discotheek, aan de bar	4,9	5	8
Snackbar aan de toonbank	7	6	6
Online, via internet	0,8	1,3	0,6
Benzinepomp	13	16	28
Ergens anders	0	1,4	0,4

Elektronische sigaret (e-sigaret), verhitte tabak en nicotine zakjes

Ruim één derde (36%) van de 16- t/m 18-jarige studenten op het mbo en hbo heeft in 2021 weleens een e-sigaret gebruikt en 9% deed dat nog steeds. Op het mbo lag het gebruik van de e-sigaret hoger dan op het hbo. Dit geldt voor zowel gebruik ooit in het leven als huidig gebruik. Zo gaf 9% van de 18-jarige mbo-leerlingen aan een e-sigaret te gebruiken vergeleken met 4% van hun leeftijdsgenoten op het hbo (zie figuur 3 en tabel 9).

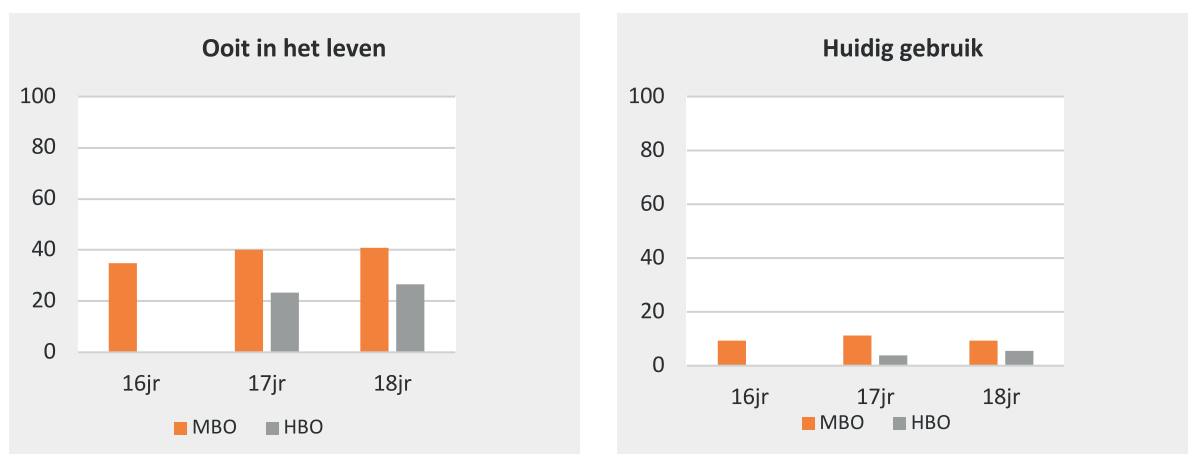
Verhitte tabak⁴ is door 6% van de mbo- en hbo-studenten wel eens gebruikt en 1,4% gebruikte het nog steeds. Op het mbo lijken meer studenten verhitte tabak te gebruiken dan op het hbo, maar het verschil is alleen significant voor de 18-jarigen (huidig gebruik 1,6% op het mbo en 0,4% op het hbo).

Nicotinezakjes⁵ zijn door 7% van de 16- t/m 18-jarige hbo-studenten wel eens gebruikt en 1,6% gebruikte deze zakjes nog steeds. Het gebruik van nicotinezakjes is onder mbo-studenten hoger dan onder de hbo-studenten (verschil in huidig gebruik onder 17-jarigen is niet significant).

Trends in het gebruik van de e-sigaret

Het gebruik van de e-sigaret is tussen 2019 en 2021 onveranderd. Dit geldt voor zowel het gebruik ooit in het leven als huidig gebruik en voor alle afzonderlijke leeftijden (16, 17 en 18 jaar). Vergeleken met 2015 is het gebruik ooit in het leven in 2021 gedaald (van 41% naar 36%). Het huidig gebruik van de e-sigaret is in 2021 met 9% op vergelijkbaar niveau als in 2015 (8%) en piekte in 2017 (12%) (zie tabel 10).

Figuur 3. Gebruik van de e-sigaret naar leeftijd en onderwijstype (% , 16 t/m 18 jaar)

⁴ Verhitte tabak is een product wat de laatste jaren steeds bekender en populairder wordt. Verhitte tabak wordt niet verbrand zoals bij sigaretten, maar verhit door middel van een kleine elektronische warmtestaaf.

⁵ Nicotine zakjes bevatten een poeder, nicotine in verschillende hoeveelheden en een toegevoegde smaak. De zakjes bevatten i.t.t. 'snus' geen tabak. Het zakje is doorlaatbaar voor speeksel en opgeloste stoffen en worden tussen wang en tandvlees geplaatst.

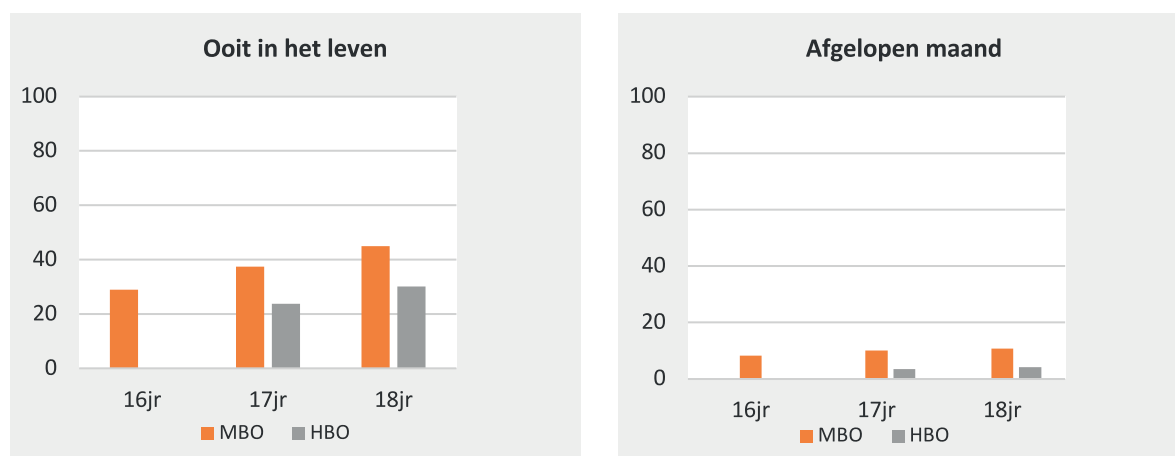
Waterpijp

Ruim één derde (36%) van de 16 t/m 18-jarige mbo- en hbo-studenten heeft ooit een waterpijp gebruikt en bijna één op de tien (9%) deed dat nog in de afgelopen maand. Studenten op het mbo hebben vaker ooit of in de afgelopen maand een waterpijp gebruikt dan studenten op het hbo. Zo heeft 11% van de 18-jarige mbo-studenten de afgelopen maand een waterpijp gebruikt vergeleken met 4% op het hbo (zie figuur 4 en tabel 9).

Trends in de periode 2015-2021

Het gebruik ooit in het leven van de waterpijp daalt sinds 2015 (57%), ook nog tussen 2019 (42%) en 2021 (36%). Het gebruik in de afgelopen maand is in 2021 lager dan in 2015 maar tussen 2019 (10%) en 2021 (9%) is er geen significant verschil. Er zijn geen opvallende verschillen tussen de totale trend en de trends voor de afzonderlijke leeftijden (zie tabel 10).

Figuur 4. Gebruik van waterpijp naar leeftijd en onderwijstype (% , 16 t/m 18 jaar)

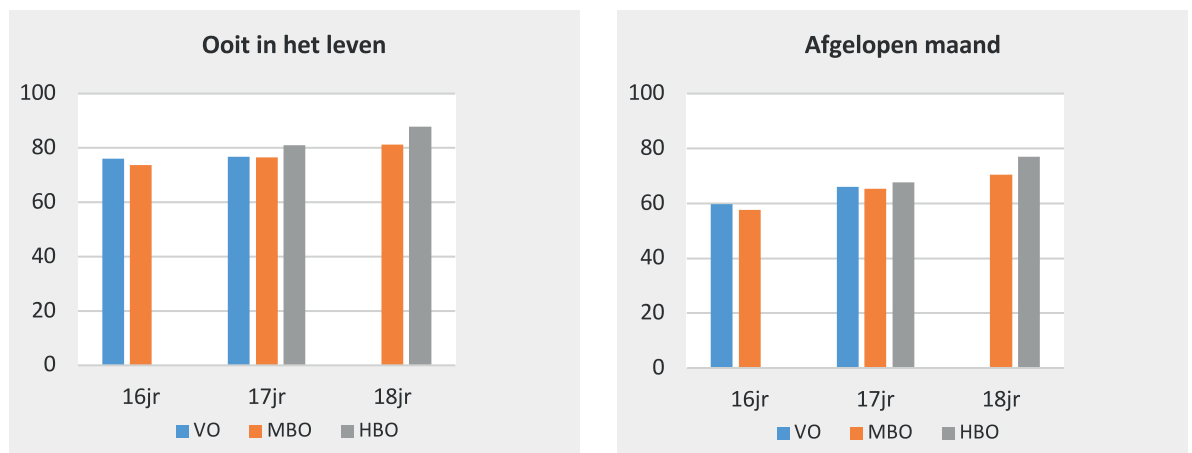

Alcohol

Bijna acht op de tien studenten (79%) van 16 t/m 18 jaar op het mbo en hbo heeft weleens alcohol gedronken. Bijna zeven op de tien (67%) heeft de afgelopen maand nog gedronken. Bijna één op de vijf (19%) studenten die de afgelopen maand alcohol dronken zegt op een 'drinkdag' in het weekend meestal meer dan tien glazen alcohol te drinken.

Er zijn geen verschillen tussen mbo en hbo wat betreft het percentage dat ooit of in de afgelopen maand alcohol heeft gebruikt. Wel ligt het percentage alcoholgebruikers dat meer dan tien glazen op een weekenddag drinkt, op het mbo duidelijk hoger dan op het hbo. Zo drinkt 20% van de 18-jarigen op het mbo meer dan tien glazen op een weekenddag vergeleken met 12% van de 18-jarigen op het hbo. Onder 16- en 17-jarigen is het gebruik van meer dan 10 glazen alcohol op het mbo ook duidelijk hoger dan onder leeftijdgenoten op het vo (zie figuur 5 en 6 en tabel 9).

Figuur 5. Alcoholgebruik naar leeftijd en onderwijstype (% , 16 t/m 18 jaar)

Figuur 6. Studenten en scholieren die alcohol drinken (afgelopen maand): meer dan tien glazen op een weekenddag gedronken, naar leeftijd en onderwijstype (% , 16 t/m 18 jaar)

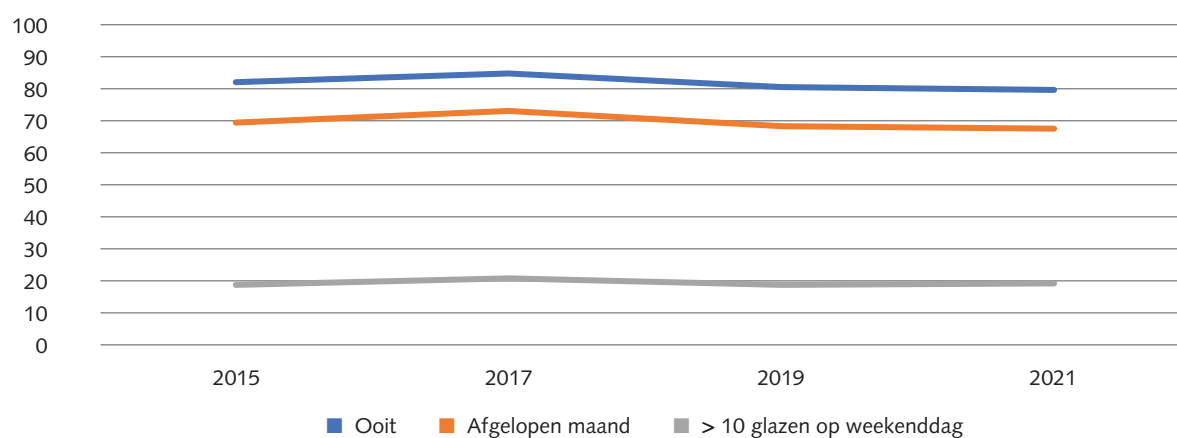
Trends in alcoholgebruik

Vergeleken met 2019 is in 2021 het percentage mbo- en hbo-studenten dat ooit of in de afgelopen maand alcohol heeft gedronken vrijwel gelijk gebleven. Dit geldt voor het totaal en voor de afzonderlijke leeftijden. Ook over een langere periode bezien lijkt het gebruik over het algemeen stabiel sinds 2015, met uitzondering van 2017 toen het gebruik ooit in het leven en in de afgelopen maand wat hoger lag dan in 2021. Onder de drinkers is het percentage studenten dat zegt meestal op een 'drinkdag' in het weekend meer dan tien glazen alcohol te drinken, tussen 2015 en 2021 vrijwel onveranderd (rond de 20%). De trends voor de afzonderlijke leeftijden zijn vergelijkbaar met de totale trend in alcoholgebruik (zie figuur 7 en tabel 10).

Kopen van alcohol

Alcohol mag niet verkocht worden aan minderjarigen, toch zegt 31% van de 16-jarige en 39% van de 17-jarige drinkende studenten wel eens zelf alcohol te kopen. In 2019 waren deze percentages vergelijkbaar (34% onder 16-jarigen en 39% onder 17-jarigen). Voor zowel 16-, 17- als 18-jarige drinkende scholieren en studenten is in 2021 de supermarkt de meest genoemde locatie voor het kopen van alcohol. Daarnaast worden café/bar en discotheek/club vaak als locatie genoemd. De 18-jarigen geven daarnaast vaak aan dat ze (ook) alcohol in de slijterij kopen.

Figuur 7. Trends in alcoholgebruik onder mbo-hbo studenten (16 t/m 18 jaar, %)

Tabel 3. Studenten mbo en hbo die alcohol drinken (afgelopen maand gedronken): Locaties waar meestal zelf alcohol gekocht wordt, naar leeftijd (% , 16 t/m 18 jaar)

	16 jaar	17 jaar	18 jaar
Koopt nooit zelf alcohol	69	61	9
Supermarkt	11	15	75
Slijterij	6	9	48
Café of bar	9	16	37
Discotheek of club	9	15	35
Sportkantine	5	6	16
Snackbar	1,6	1,2	2,3
Hok, keet of schuur	7	7	9
Bezorgservice	1,1	1,3	2,0
Internet, online	0,8	1,5	3,0
Op het station	0,8	0,8	1,7
Ergens anders	7	7	1.9

Lachgas

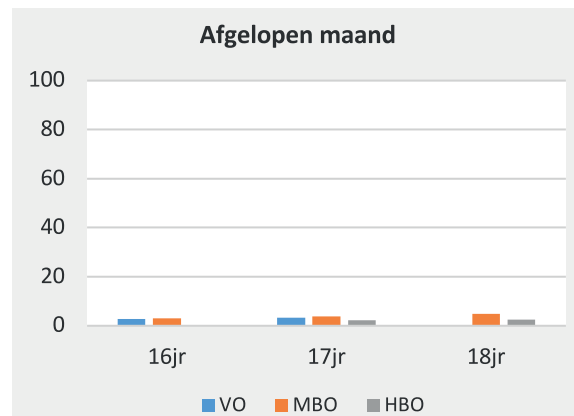
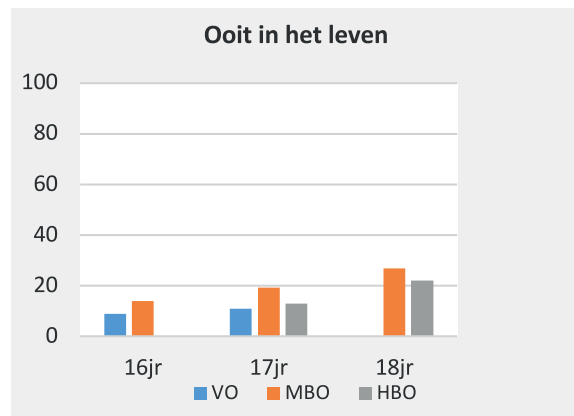
Eén op de vijf (20%) 16- t/m 18-jarige studenten van het mbo en hbo heeft wel eens lachgas gebruikt. Een veel kleiner percentage (3,6%) heeft dat de afgelopen maand gedaan. Op het mbo lijkt het gebruik van lachgas hoger dan op het hbo maar de verschillen zijn niet significant. Onder de 16- en 17-jarigen hebben studenten van het mbo wel vaker dan leerlingen van het vo geëxperimenteerd met lachgas, maar het gebruik in de afgelopen maand verschilt niet (zie figuur 8 en tabel 9).

De meerderheid (84%) van de laatste maand gebruikers van lachgas gebruikte maximaal vijf keer, de overige 16% gebruikte meer dan vijf keer. Ruim vier op de tien (44%) laatste maand gebruikers gebruikte gemiddeld tien ballonnen of meer per keer. Dat is een veel hoger percentage dan in 2019 toen 24% van de laatste maand gebruikers aangaf tien of meer ballonnen per keer te gebruiken.

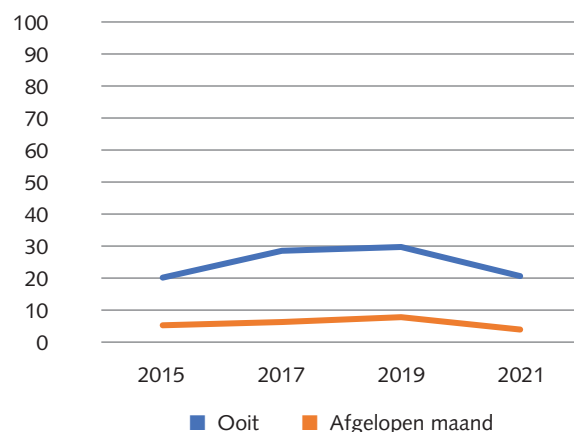
Trends in het gebruik van lachgas

Het gebruik van lachgas ooit in het leven laat een duidelijke piek zien in 2017 (29%) en 2019 (30%) in 2021 daalt het percentage naar 20% en is daarmee weer op het niveau van 2015. Het gebruik in de afgelopen maand laat een vergelijkbaar patroon zien, maar daar ligt het percentage in 2021 (3,6%) onder het niveau van 2015 (5%). Voor de afzonderlijke leeftijden zijn geen opvallende verschillen te zien met de totale trend (zie figuur 9 en tabel 10).

Figuur 8. Gebruik van lachgas naar leeftijd en onderwijstype (% , 16 t/m 18 jaar)

Figuur 9. trends in gebruik van lachgas onder mbo-hbo studenten (16 t/m18 jaar, %)

Tabel 4. gemiddeld aantal ballonnen per keer onder de laatste maandgebruikers van lachgas in 2019 en 2021 (%)

	2019	2021
Aantal ballonnen per keer		
1	17	10
2 t/m 4	39	27
5 t/m 9	20	18
10 ballonnen of meer	24	44

Cannabis

Iets minder dan één derde (30%) van de 16- t/m 18-jarige mbo- en hbo-studenten heeft ooit cannabis gebruikt. Ongeveer één op de acht (13%) deed dat in de afgelopen maand. Onder 16-jarigen lijkt het gebruik van cannabis onder vo-scholieren wat hoger dan onder mbo-studenten, maar het verschil is niet significant. Onder de 16- en 17-jarigen zijn de percentages het hoogst onder scholieren van het vo, maar alleen de verschillen met het hbo onder 17-jarigen zijn significant. Onder 18-jarigen zijn er geen verschillen tussen mbo- en hbo-studenten (zie figuur 10 en tabel 9).

Mbo- en hbo-studenten die de afgelopen maand cannabis hadden gebruikt, rookten gemiddeld 1,5 joint per keer. Dit verschilde niet voor 16-, 17- en 18-jarigen. Ruim één derde (34%) van de laatste maand gebruikers gebruikte wel eens cannabis tijdens schooltijd (in de pauze of tussenuur).

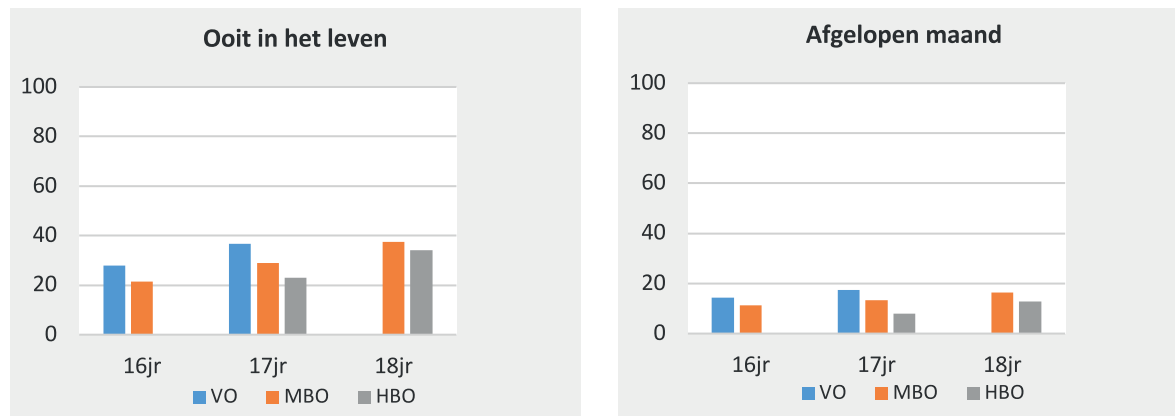
Trends in het gebruik van cannabis

Het gebruik van cannabis onder 16-t/m 18-jarige MBO en HBO studenten is sinds 2015 vrijwel onveranderd. Het gebruik ooit in het leven schommelt rond de 30% en het gebruik in de afgelopen maand rond de 13%. Dit beeld is hetzelfde voor de afzonderlijke leeftijden (zie figuur 11 en tabel 10).

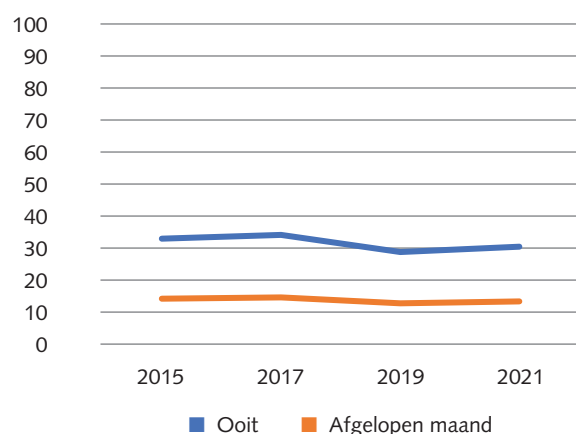
Kopen van cannabis

Jongeren onder de 18 jaar hebben geen toegang tot de coffeeshop, toch zegt één op de vijf (19%) van de 16-jarige en een kwart (27%) van de 17-jarige laatste maand gebruikers wel eens cannabis in een coffeeshop te kopen. Zoals verwacht ligt het percentage 18-jarigen dat in een coffeeshop koopt aanmerkelijk hoger (77%). Ook vaak genoemd wordt 'bij een dealer thuis', vooral door 16- en 17-jarigen (respectievelijk 23 en 26%). WhatsApp en andere sociale media worden door alle leeftijden elk door rond de 6% van de cannabisgebruikers genoemd.

Figuur 10. Cannabisgebruik naar leeftijd en onderwijstype (% , 16 t/m 18 jaar)

Figuur 11. Trends in gebruik van cannabis onder mbo- hbo studenten (16 t/m 18 jaar, %)

Tabel 5. Mbo- en hbo-studenten die de afgelopen maand cannabis hebben gebruikt: Locaties waar zelf cannabis gekocht wordt, naar leeftijd (% , 16 t/m 18 jaar, meerdere antwoorden mogelijk)

	16 jaar	17 jaar	18 jaar
Koopt nooit zelf cannabis	35	41	16
In een coffeeshop	19	27	77
Bij een dealer thuis	23	26	20
Bij iemand anders thuis	12	10	7
Op of rond school	7	2	1,2
Op straat, in een park etc.	13	7	4,5
Via een webshop	1,6	0	0,4
Via WhatsApp (WhatsApp dealer)	6	6	7
Via andere sociale media	5	6	4
Ergens anders	3,8	4,7	4,8

Overige drugs

Van de 16- t/m 18-jarige studenten op het mbo en hbo geeft 11% aan ooit tenminste één drug (anders dan cannabis, paddo's en lachgas) te hebben gebruikt⁶ en 3,8% zegt dit de afgelopen maand nog te hebben gedaan. Mbo- en hbo studenten verschillen wat dit betreft niet.

Van deze overige drugs is XTC het populairst: 9% heeft dit middel ooit gebruikt en 2,7% gebruikte XTC in de afgelopen maand. Op de tweede plaats wat betreft ooit gebruik staat cocaïne (3,9%), gevolgd door 2C-B (3,1%) en ketamine (2,6%), 3-MMC (2,3%), amfetamine (2%), LSD, 4-MMC en GHB (<2%). Net als voor de totale maat 'overige drugs', zijn er voor de afzonderlijke drugs geen verschillen in gebruikspercentages tussen mbo- en hbo studenten (zie tabel 9).

Paddo's zijn door 2,9% van de 16- t/m 18-jarige studenten op het mbo en hbo ooit gebruikt en minder dan 1% deed dat nog in de afgelopen maand. Mbo- en hbo-studenten verschillen hierin niet.

Trends in het gebruik van enige drug⁶

Het gebruik van tenminste één drug (anders dan cannabis, paddo's en lachgas) is in 2021 (11%) iets hoger dan in 2019 (9%) en is ongeveer gelijk aan 2015 (12%) en 2017 (11%).

Het gebruik in de afgelopen maand van enige drug schommelt tussen 2015 en 2021 rond de 4%. Als gekeken wordt naar de afzonderlijke leeftijden valt op dat het ooit gebruik onder de 17-jarigen onveranderd is tussen 2019 en 2021, terwijl onder de 16- en 18-jarigen sprake is van een stijging. Deze stijging lijkt echter vooral het gevolg van een wat lager percentage in 2019 onder 16- en 18-jarigen vergeleken met de voorgaande jaren (zie tabel 10).

Trends in het gebruik van XTC

Het gebruik van XTC ooit in het leven en in de laatste maand is vrij stabiel in de periode 2015-2021. Het ooit gebruik van XTC is in 2021 (9%) wat hoger dan in 2019 (7%) maar het verschil is niet significant. Ook voor de afzonderlijke leeftijden geldt dat het gebruik tussen 2019 en 2021 niet is veranderd (zie figuur 12 en tabel 10).

Trends in het gebruik van paddo's

Het ooit gebruik van paddo's is in 2021 (2,9%) lager dan in 2015 (4,2%) maar het verschil is niet significant. Het gebruik in de afgelopen maand schommelt enigszins maar ligt in alle jaren onder de 1% (zie tabel 10).

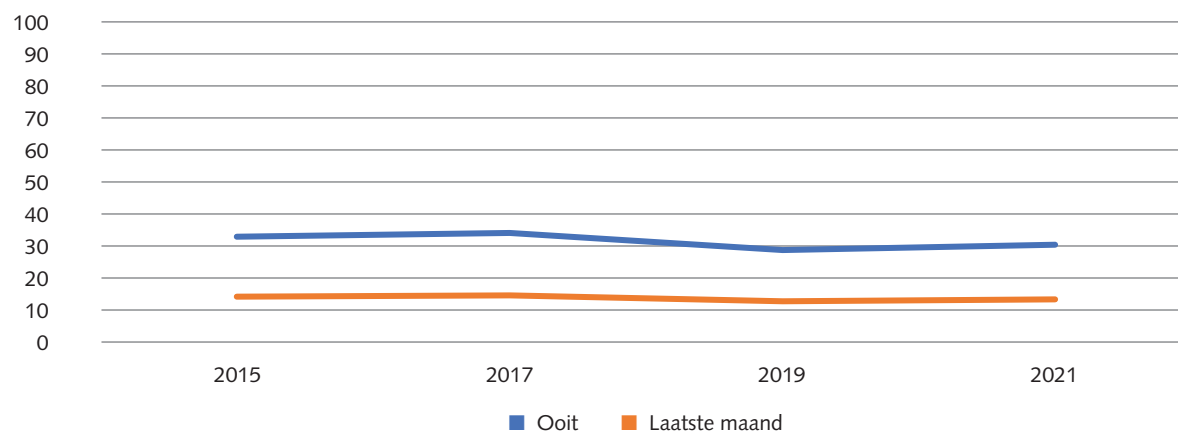
Tabel 6. Gebruik ooit in het leven van afzonderlijke drugs (exclusief cannabis, paddo's en lachgas) door studenten mbo en hbo (%; 16 t/m 18 jaar).

	Totaal	
	Ooit in het leven	Afgelopen maand
XTC	9,1	2,7
Cocaïne	3,9	1,1
2C-B	3,1	0,5
Ketamine	2,6	0,8
3-MMC	2,3	0,8
Amfetamine	2,0	0,6
LSD	1,4	0,3
4-MMC	1,1	0,4
GHB	1,0	0,3
4-FA	0,5	0,1
Paddo's	2,9	0,7

⁶ Voor het berekenen van het percentage 'enige drug' zijn cannabis, lachgas en paddo's buiten beschouwing gelaten en van de overige drugs alleen de drugs meegenomen die door 1% of meer van de mbo-hbo studenten ooit in het leven zijn gebruikt (in 2021: XTC, cocaïne, 2C-B, ketamine, 3-MMC, amfetamine, LSD, 4-MMC en GHB).

Figuur 12. Trends in gebruik van XTC onder mbo-hbo studenten (16 t/m 18 jaar, %)

Overige bevindingen

Combigebruik alcohol en drugs

Van de 16- t/m 18-jarige mbo- en hbo-studenten gaf 14% aan wel eens op een dag of avond alcohol én wiet of hasj te gebruiken. De combinatie die daarna het meest genoemd wordt is alcohol samen met XTC (3%), gevolgd door de combinatie alcohol met cocaïne (1,6%). Alle andere combinaties van alcohol met drugs worden door minder dan 1% van de studenten genoemd.

Van de studenten heeft 2% wel eens wiet/hasj en XTC samen gebruikt. Andere combinaties van verschillende drugs worden door minder dan 1% van de studenten genoemd.

Verschillen tussen sectoren

Een vergelijking tussen de drie sectoren (Economie, ICT en Techniek, Zorg, Welzijn en Sociale studies, zie voor sectorenindeling tabel 1) laat weinig verschillen zien in het middelengebruik. De enige significante verschillen hebben betrekking op het huidige gebruik van nicotinezakjes, het gebruik ooit in het leven van de waterpijp en lachgas en het gebruik in de laatste vier weken van 2C-B. Voor al deze middelen geldt dat het gebruik onder studenten van de sector Economie hoger is dan van de sector ICT

en Techniek. Wat betreft het huidige gebruik van nicotinezakjes en het gebruik van lachgas ooit in het leven is het gebruik onder studenten van de sector Economie ook hoger dan van studenten in de sector Zorg, Welzijn en Sociale studies.

Verschillen naar geslacht

Voor een aantal middelen wordt een significant verschil gevonden tussen jongens en meisjes. In alle gevallen geldt hierbij dat jongens vaker hebben gebruikt dan meisjes. Dit betreft: in het weekend meestal meer dan 10 glazen alcohol drinken (onder de drinkers), dagelijks roken, ooit en huidig gebruik van verhitte tabak en nicotine zakjes, ooit en laatste maand gebruik van de waterpijp en cannabis, ooit gebruik van cocaïne, 3-mmc en paddo's en laatste maand gebruik van lsd.

Normen en schadelijkheid

Om inzicht te krijgen in de mate waarin het gebruik van middelen geaccepteerd is onder leeftijdsgenoten is de studenten gevraagd om aan te geven in hoeverre ze het eens zijn met de stelling 'Het is normaal dat jongeren van mijn leeftijd ... '. In tabel 7 staat voor de verschillende vormen van middelengebruik het percentage studenten dat

Tabel 7. Mee eens of helemaal eens met de stelling: het is normaal dat jongeren van mijn leeftijd... (naar leeftijd en totaal in %).

	16 jaar	17 jaar	18 jaar	Totaal
Roken	21	23	31	26
Alcohol drinken	53	61	71	64
Wiet of Hasj gebruiken	15	17	27	21
Lachgas gebruiken	6	7	8	7
XTC gebruiken	3,7	3,9	8	6
Cocaïne gebruiken	2,3	2,2	3,5	2,8

Tabel 8. Schadelijkheid van verschillende vormen van middelengebruik volgens studenten (percentage studenten dat antwoordt 'niet' of 'een beetje' schadelijk, naar leeftijd en totaal)

	16 jaar	17 jaar	18 jaar	Totaal
Roken: af en toe roken	49	48	47	48
Roken: dagelijks	6	6	7	7
Alcohol: ieder weekend 1 of 2 glazen	75	71	74	73
Alcohol: ieder weekend 5 of meer glazen	37	34	37	36
Alcohol: elke dag 1 of 2 glazen	26	22	24	24
Wiet of hasj: af en toe	52	53	59	56
Wiet of Hasj: regelmatig	14	15	17	16
XTC: af en toe	18	18	23	20
Lachgas: af en toe	22	20	19	20

aangeeft het daar (helemaal) mee eens te zijn. Zoals verwacht is alcoholgebruik het meest geaccepteerd, 64% van de studenten is het (helemaal) eens met de stelling dat het drinken van alcohol door leeftijdgenoten normaal is. Het percentage ligt het hoogst onder de 18- jarigen (71%), maar ook onder de 16- en 17-jarigen vindt ruim de helft het drinken van alcohol op die leeftijd normaal (respectievelijk 53% en 61%). Het roken van tabak wordt door ongeveer een kwart (26%) van de studenten normaal gevonden voor leeftijdgenoten. Voor gebruik van wiet/hasj geldt dat voor ongeveer één op de vijf (21%) studenten. Gebruik van lachgas, XTC en cocaïne, wordt door aanmerkelijk minder studenten normaal gevonden.

Studenten is gevraagd om voor verschillende vormen van middelengebruik aan te geven hoe schadelijk ze denken dat het is (lichamelijk of anders). Tabel 8 geeft weer hoeveel procent van de studenten aangeeft dat dit niet of een beetje schadelijk is. Opvallend is dat ondanks alle preventie boodschappen rond de schadelijkheid van tabak, bijna de helft van de jongeren (48%) niet overtuigd is van de schadelijkheid van af en toe roken. Ook af en toe wiet of hasj roken wordt door een

relatief grote groep studenten (56%) als niet/een beetje schadelijk ingeschat. Voor de zwaardere gebruikspatronen liggen de percentages duidelijk lager: 7% denkt dat dagelijks roken niet/een beetje schadelijk is en 16% denkt dat voor regelmatig wiet of hasj gebruiken. Ieder weekend vijf of meer glazen alcohol drinken wordt door een grote groep (36%) als niet/een beetje schadelijk gezien. Af en toe XTC en af en toe lachgas gebruik worden elk door één op de vijf studenten (20%) als niet/een beetje schadelijk ingeschat.

Overzichtstabellen

Tabel 9. De prevalentie van middelengebruik, uitgesplitst naar leeftijd en onderwijstype (%).^{1,2}

	16 jaar		17 jaar			18 jaar	
	vo	mbo	vo	mbo	hbo	mbo	hbo
Roken							
Ooit in het leven	37,7	40,1	39,5 ^a	46,4 ^a	39,5 ^a	52,7	49,5
Afgelopen maand	22,7	23,0	22,1 ^{a,b}	27,9 ^a	17,1 ^b	32,3	25,5*
Dagelijks	6,4	8,5	3,5 ^a	12,4 ^b	3,0 ^a	13,7	8,7*
E-sigaret							
Ooit in het leven	-	34,8	-	40,1 ^a	23,3 ^b	40,8	26,7*
Huidig gebruik	-	9,2	-	11,2 ^a	3,9 ^b	9,2	4,1*
Verhitte tabak							
Ooit in het leven	-	5,7	-	7,0 ^a	3,4 ^b	6,0	4,1
Huidig gebruik	-	1,6	-	1,8 ^a	0,6 ^a	1,6	0,4*
Nicotine zakjes							
Ooit in het leven	-	6,7		8,8 ^a	4,0 ^b	7,4	3,6*
Huidig gebruik		1,2		2,3 ^a	1,4 ^a	1,6	0,6*
Waterpijp							
Ooit in het leven	-	29,0	-	37,4 ^a	23,7 ^b	45,0	30,2*
Afgelopen maand	-	8,3	-	10,1 ^a	3,4 ^b	10,7	4,1*
Alcohol							
Ooit in het leven	76,0	73,7	76,7 ^a	76,5 ^a	80,9 ^a	81,2	87,8
Afgelopen maand	59,8	57,6	66,1 ^a	65,3 ^a	67,6 ^a	70,4	76,9
> 10 glazen op een weekenddag ³	13,4	21,0*	14,4 ^a	23,0 ^b	11,1 ^a	20,3	12,1*
Lachgas							
Ooit in het leven	8,8	14,0*	10,9 ^a	19,2 ^b	12,9 ^{a,b}	26,7	22,1
Afgelopen maand	2,8	3,0	3,2 ^a	3,7 ^a	2,2 ^a	4,8	2,5
Cannabis							
Ooit in het leven	27,8	21,4	36,6 ^a	29,0 ^{a,b}	23,1 ^b	37,5	34,2
Afgelopen maand	14,4	11,2	17,3 ^a	13,3 ^{a,b}	8,0 ^b	16,4	12,7
Overige drugs⁴							
Ooit in het leven	-	6,8	-	7,3 ^a	6,3 ^a	16,4	14,1
Afgelopen maand	-	2,2	-	3,1 ^a	3,1 ^a	5,7	3,6
XTC							
Ooit in het leven	5,2	5,5	4,5 ^a	6,4 ^a	5,0 ^a	14,5	10,5
Afgelopen maand	2,2	1,5	1,4 ^a	2,3 ^a	1,9 ^a	4,0	2,6

¹ * = verschil binnen de leeftijdsgroep significant (bij 16- en 18-jarigen)

² Verschillende superscripten betekenen dat verschillen tussen de onderwijstypen binnen een leeftijdsgroep significant zijn. Bijvoorbeeld: 17-jarige mbo-studenten roken vaker dagelijks dan 17-jarige vo-scholieren en hbo-studenten, maar 17-jarige vo-scholieren verschillen niet van hbo.

³ Alleen bepaald onder degenen die in de afgelopen maand alcohol gedronken hebben.

⁴ Voor het berekenen van het percentage 'overige drugs' zijn cannabis, lachgas en paddo's buiten beschouwing gelaten en van de resterende drugs alleen de drugs meegenomen die door 1% of meer van de mbo-hbo studenten ooit in het leven zijn gebruikt (in 2021: XTC, cocaïne, 2C-B, ketamine, 3-MMC, amfetamine, LSD, 4-MMC en GHB).

Tabel 10. Trends in middelengebruik onder 16 t/m 18-jarige studenten mbo en hbo (%).^{1,2}

	2015	2017	2019	2021
Roken				
Ooit in het leven	54,0	51,0	45,1*	46,9
Afgelopen maand	32,9	31,2	25,1*	27,0
Dagelijks	17,9	16,9	11,0*	10,7
E-sigaret				
Ooit in het leven	41,2	43,7	38,0*	36,1
Huidig gebruik	8,3	11,6*	8,3*	8,6
Waterpijp				
Ooit in het leven	56,6	48,8*	41,8*	36,0*
Afgelopen maand	14,0	12,6	10,4	8,6
Alcohol				
Ooit in het leven	82,0	85,0	80,3*	79,4
Afgelopen maand	69,3	73,3	68,2	67,3
> 10 glazen op weekenddag ³	18,5	21,0	18,5	19,0
Lachgas				
Ooit in het leven	19,8	28,7*	30,0	20,3*
Afgelopen maand	5,2	6,4	8,1*	3,6*
Cannabis				
Ooit in het leven	33,1	34,3	28,5*	30,3
Afgelopen maand	14,3	14,8	12,5	13,2
Overige drugs⁴				
Ooit in het leven	11,6	10,5	8,6	10,8*
Afgelopen maand	4,3	3,4	3,8	3,8
XTC				
Ooit in het leven	9,9	8,4	7,3	9,1
Afgelopen maand	3,5	2,1*	2,9	2,7
Paddo's				
Ooit in het leven	4,2	2,7*	2,1	2,9
Afgelopen maand	0,8	0,6	0,4	0,7

¹ * = verschil met voorgaande meting Vet= verschil 2021 -2015

² trends uitgesplitst naar leeftijd (16- 17-18-jarigen) besproken in de tekst, niet in tabel. Tabel op aanvraag beschikbaar.

³ Alleen bepaald onder degenen die in de afgelopen maand alcohol gedronken hebben.

⁴ Voor het berekenen van het percentage 'overige drugs' zijn cannabis, paddo's en lachgas buiten beschouwing gelaten en zijn alleen de drugs meegenomen die door 1% of meer van de mbo-hbo studenten ooit in het leven zijn gebruikt (in 2021: XTC, cocaïne, 2C-B, ketamine, 3-MMC, amfetamine, LSD, 4-MMC en GHB).

Literatuur

Boer, M. Van Dorsselaer, S., De Looze, M. E., De Roos, S. A., Brons, H., Van den Eijnden, R. J. J. M., Monshouwer K., Huijnk, W., Ter Bogt, T. F. M., Vollebergh, W. A. M., & Stevens, G. W. J. M. (2022). *HBSC 2021. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Dorsselaer, S. van, Beurs, D. de & Monshouwer, K. (2020) *Middelengebruik onder studenten van 16 t/m 18 jaar op het MBO en HBO 2019*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Hall, W. (2014) What has research over the past two decades revealed about the adverse health effects of recreational cannabis use? *Addiction*, 110, 19-35. <https://doi.org/10.1111/add.12703>

Nelson, S. E., Van Ryzin, M. J., & Dishion, T. J. (2015). Alcohol, marijuana, and tobacco use trajectories from age 12 to 24 years: Demographic correlates and young adult substance use problems. *Development and psychopathology*, 27(1), 253-277.

Tuithof, M., Dorsselaer, S. van & Monshouwer, K. (2018) *Middelengebruik onder studenten van 16 t/m 18 jaar op het MBO en HBO 2017*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Verdurmen, J., Dorsselaer, S. van & Monshouwer, K. (2016) *Middelengebruik onder studenten van 16 t/m 18 jaar op het MBO en HBO 2015*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Colofon

Trimbos-instituut
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030 – 297 11 00

Financiering
Ministerie van VWS

Auteurs
*Karin Monshouwer
Marlous Tuijthof
Saskia van Dorselaer*

Vormgeving & productie
Canon Nederland N.V.

Beeld
istockphoto.com

Bestelinformatie
*Deze factsheet is als download
beschikbaar of te bestellen via
www.trimbos.nl/webwinkel*

Artikelnummer: AF2029

© 2022, Trimbos-instituut, Utrecht

Copyrights Trimbos-instituut
*Alle rechten voorbehouden. Niets uit
deze uitgave mag worden verveelvoudigd
of openbaar gemaakt, in enige vorm op
enige wijze, zonder voorafgaande
toestemming van het Trimbos-instituut*